

Nəcəfova Könül Cəlil qızı⁶³
İNGİLİS DİLİNİN TƏDRİSİNDƏ İKT-nin YERİ VƏ NÖVLƏRİ

Müasir dünyada informasiya texnologiyalarının istifadəsi cəmiyyətin mədəni həyatının ayrılmaz bir hissəsinə çevrilmişdir. Peşəkar fəaliyyətimizdə İKT-dən istifadə günü-gündən daha çox yer almaqdadır. Əksər hallarda əlaqə saxlamaq, paylaşmaq, məlumatın istifadə olunması və eləcə də müxtəlif vasitələrin (səs, şəkil, mətn) sinxron və asinxron metodlar ilə ötürülməsi anlamına gəlir. İnformasiya texnologiyaları bir tərəfdən bir neçə cihaza birbaşa qoşulmağı digər tərəfdən isə müxtəlif serverlərin köməkliliyi ilə məsafədən əlaqəni təmin edir. İnkişaf edən dünyada İKT-dən istifadə formaları öz müxtəlifliyi ilə də seçilir. Müasir texnologiya bir neçə və daha artıq funksiyaları özündə əks etdirən vasitələrdən ibarətdir.

Müasir cəmiyyətimiz informasiyalaşdırma adlanan tarixi bir prosesə qoşulmuşdur. Bu prosesi isə kompüterləşmə həyata keçirir. İnformasiyalaşdırma cəmiyyətin elmi-texniki və sosial-iqtisadi inkişafının başlıca mənbəyi kimi gənc nəslin təlim-təربiyəsində başlıca rol oynayır. İnformasiyalaşdırma və kompüterləşdirmə nəticəsində İKT-dən istifadə zəruri bir hala çevrilmişdir. İKT dedikdə əslində informasiyanın əldə olunması, saxlanması, təkrar istifadəsi və eyni zamanda qorunması ilə bağlı geniş texnologiyaları əhatə edən bir sahədir. İKT sahəsində aparılan tədqiqatlar nəticəsində müəyyən edilmişdir ki, informasiyalaşdırma sistemi qarşılıqlı əlaqədə olan aşağıdakı komponentlərdən ibarətdir: İnformasiyalaşdırma- bütün sosial əhəmiyyətli xüsusi ilə informasiyaların elektron vasitələrindən seçilərək əlverişli formada saxlanması, işlənərək ötürülməsi və təqdim edilməsidir. Təhsilin informasiyalaşdırılması kifayət qədər çətin bir proses olub, müəyyən vaxt tələb etməklə, mərhələlərə həyata keçirilir:

1. İKT vasitələrinin kütləvi mənimsənilməsi – kompüter siniflərinin yaradılması, telekommunikasiya vasitələri, operativ nəşrlər, interaktiv təsvirlər sistemi, verilənlər bazasından və program vasitələrindən istifadə etmək üçün müəllim və şagirdlərin əsas hüquqlarının həyata keçirilməsi;
2. Tədris fənlərində İKT vasitələrinin geniş tətbiqi üçün təhsilin məzmununa yenidən baxmaqla, kompakt disk (optik) əsasında təsvir və audio materialların təminatı;
3. Fasiləsiz təhsil radikal şəkildə yenidən qurulmalı, distant (məsafədən təhsil) təlimə başlanılmalı, təlimin metodik əsasları dəyişdirilməlidir. 11 Son illərdə «Kompyuter texnologiyası» və "İnformasiya texnologiyası" terminlərindən geniş istifadə olunur. İKT-nin əsasında "informasiya" və "texnologiya" anlayışları dayanır. Texnologiya işlənəcək obyektə keyfiyyət dəyişikliyinə aparılması üçün istehsal proseslərindəki vasitə və üsullarla əlaqədar biliklər toplusudur. Qədim yunanlar hesab edirdilər ki texnologiya (techne-ustalıq, bacarıq + logos isə öyrənmə) hər hansı əşyanın ustalıqla düzəldilməsi deməkdir. Bu nöqtəyi nəzərdən kompüter texnologiyası baxılan sahədə kompüter texnikasının aparat və program vasitələrindən istifadə texnologiyası deməkdir. İnformasiya (informatio)-latın sözü olub, izah etmək, ifadə etmək, xəbərdar olmaq deməkdir. Bundan başqa informasiya qeyri-müəyyənliyin alınması zamanı onu azaldan və yaxud tam aradan qaldıran məlumatlardan ibarətdir.

XX əsrin sonlarından başlayaraq İKT-nin daha da inkişaf etməsi digər sahələrin də inkişafına müsbət təsir göstərmişdir. Bu gün elmin inkişafının böyük hissəsi informasiya texnologiyaları ilə bağlıdır və bu əlaqə inkişafı daha səmərəli və sürətli təşkil edir. Bəzi dilçilər, misal üçün J. Beziat, hesab edirlər ki, məhz elmin və digər sahələrin inkişaf etməsi informasiya texnologiyalarının inkişafını qaçılmaz etmişdir. Dilçi alimlərin texnologiya mühəndisləri ilə birgə fəaliyyəti nəticəsində dilin avtomatlaşdırılması, müxtəlif tərcümə programlarının eləcə də rəqəmsal lüğət və ensiklopediyalarının hazırlanmasına gətirib çıxartmışdır. Növbəti onilliklərdən etibarən dilin informasiya texnologiyaları ilə məntiqi əlaqələrinin geniş istifadə edilərək inkişaf etməsinin və getdikcə cəmiyyətdə müxtəlif xarici dillərin öyrənilməsinə sosial tələbatın yaranmasının şahidi oluruq. Kompüterlərin əlçatan olması keçən əsrin son onilliklərində xarici dillərin öyrənilməsinə olan tələbatın daha çox ödənilməsi ilə nəticələnir. Əsrlər boyu müxtəlif dillərin tədrisi artıq strukturlaşdırılmış təlimlər vasitəsi ilə həyata keçirilirdi.

İnformasiya texnologiyalarının inkişafı müxtəlif xarici dillərin öyrənilməsi və tədris edilməsi üçün yeni vasitələri tətbiq etməyə başladı. Hal-hazırda inkişaf etmiş ölkələrdə müxtəlif dillərin daha rahat tədris edilməsi üçün müxtəlif programlar hazırlanır. Kompüterlər yarandığı vaxtdan bu günədək dil öyrənmək üçün istifadə olunan bir vasitə olaraq qalmaqdadır.

Dillərin öyrənilməsi üçün bir neçə vasitə mümkündür: heç bir didaktik metoddan istifadə etmədən kompüterlərin sərbəst istifadəsi; hər hansı pedoqoji və didaktik materiallardan istifadə edilməsi ilə tədris; geniş ictimaiyyət üçün nəzərdə tutulmuş xüsusi elektron materialların, programların (site, CD, programlar) istifadəsi. Qeyd etmək yerinə düşər ki, 1990-cı illərin sonlarından başlayaraq texnologiya yeni inkişaf mərhələsinə qədəm qoydu və kompüterlərdən müstəqil istifadə çox sürətlə artmağa başladı. Bu dövrdə internetin sürətlə yayılması bu prosesin daha da inkişaf etdirilməsinə təkan verdi. Mövcud materialların İnternet vasitəsi ilə ötürülərək daha əlçatan olması inkişafı daha da sürətləndirdi.

Müasir dünyada rəqəmsal və simsiz texnologiyanın inkişafı cəmiyyətin hər sahəsinə nüfuz etmiş və ayrılmaz hissəsinə çevrilmişdir. Bu inkişaf eyni zamanda müxtəlif qurğuların vahid bir nöqtədən idarə edilməsini asanlaşdırır və daha sürətli və səmərəli istifadə edilməsini təmin edir. Xarici dillərin tədrisində İKT-dən istifadə bir çox pedoqoji materialların dəyişdirilməsinə və innovativ formada təqdim edilməsi ilə nəticələndi. Bu halda istifadə olunan texnologiya müxtəlifdir; sosial şəbəkə, podkasting (səs və ya video kimi media formatında materialların hazırlanması və İnternetdən yayılması), web səhifələrindən istifadəsi, visiokonfrans və s. Eyni zamanda yaddan çıxartmaq lazım deyil ki, istər İKT-nin istifadəsi istərsə də konservativ usullar ilə xarici dillərin tədrisində birinci növbədə öyrənmənin motivasiyası və dillərin öyrənilməsinə olan sosial psixoloji münasibət durur.

⁶³ ADPU. Filologiya fakültəsi. Xarici Dillər Mərkəzi .müəllim

Dünya təcrübəsi göstərir ki, İKT-dən istifadə etməklə qurulan müasir təhsil modeli məktəbin pedaqoji heyəti qarşısında da yeni tələblər və vəzifələr qoyur. Bu gün pedaqoji professionallığın informatik keyfiyyətini artırmadan İKT-nin təhsil sistemində səmərəli tətbiqinə nail olmaq qeyri-mümkündür. Bu səbəbdən müəllimlərin tək öz seçdikləri fundamental biliklər, pedaqogika və psixologiya sahəsində deyil, həm də informasiya sahəsində yenidən təlim alması olduqca aktualdır. Artıq yeni nəslin müəllimlərindən konkret öyrətdikləri fənnin struktur məzmununa və məqsədinə uyğun, uşaqların individual xüsusiyyətlərini nəzərə alan, şagirdlərin harmonik inkişafını mümkün edən texnologiyaları seçib tədrisdə tətbiq etmək tələb olunur.

Tədrisdə yeni texnologiyalardan müvəffəqiyyətlə istifadə edən müəllimlərin sözlərinə görə, İKT vasitələri öz geniş imkanları ilə təhsil prosesini xeyli sadələşdirir, onu dinamik və çevik edir. "Müəllim - şagird - dərslük" tədris modelinə kompyuterin də əlavə edilməsi tədris prosesini individual proqram üzrə təşkil etməyə, uşağın dərslə marağını və istəyini stimullaşdırmağa imkan verir. Kompyuterlə aparılan dərslər uşaqlar üçün çox cəlbedici və yaddaqalan olur. Multimedia vasitələri, avtomatlaşdırılmış öyrədici sistemlər, kompyuter tədris proqramları, animasiya qrafikası, rəngarəng illüstrasiyalar uşaqların idrak aktivliyinə müsbət təsir göstərir və yekun etibarilə şagirdlərin olimpiadalarda, müxtəlif intellektual yarışmalarda göstərdikləri nəticələrin keyfiyyəti xeyli artır.

Tədris prosesində interaktiv lövhədən istifadə edilməsi dərslərin əsas prinsiplərindən birini, onun əyanliliyini təmin edir. Elektron lövhənin sensorlu, yəni hissiyətli səthinə xüsusi qələmlə və ya barmaqla yavaşca toxunmaqla onun üzərində kompyuterdə mümkün olan bütün əməliyyatları interaktiv rejimdə aparmaq olar. "Ağıllı" lövhə, həmçinin kompyutərə qoşulan mikroskop, skaner, pəqəmli fotoaparət, videokamera və s. qurğulardan alınan təsvirləri də proyektor vasitəsilə qəbul edə bilir ki, bu da məktəblərdə virtual laboratoriyaların təşkilində mühüm əhəmiyyətə malikdir. Şagirdlər istənilən kimyəvi reaksiyanın, fiziki, bioloji, coğrafi proseslərin izahını və videogörüntülərini, müxtəlif cihazların, qurğuların, texniki vasitələrin işləmə prinsiplərini "möcüzəli" ekranda izləyə bilərlər. Bu isə şagirdlərin nəzəri-metodoloji biliklərini, praktiki bacarıq və təcrübələrini inteqrasiya etməklə tədrisi xeyli canlandırır, uşaqlarda yaradıcı yanaşma, düşünmə, təşəbbüskarlıq, tədris materialını dərindən dərk etmə qabiliyyətini daha da artırır.

İKT-nin təlimdə istifadəsini tədqiq edən U.Hadad və A.Draksler təhsildə onun beş növünün olduğunu göstərmişdir: təqdimat (presentation), nümayiş (demonstration), tapşırıq və təcrübə (drill and practice), qarşılıqlı təsir (interaction) birgə iştirak və ya əməkdaşlıq (collaboration).

Bir çox mütəxəssislər xarici dilin tədrisində tətbiq olunan informasiya kommunikasiya texnologiyalarını aşağıdakı kimi qruplaşdırır:

- a) -elektron dərslük ;
- b) -elektron tədris sistemi ;
- c) -intellektual tədris sistemi ;
- d) -hipermedia tədris sistemi ;
- e) -tədris kurs

"Elektron dərslük" nəzəri materialdan və konkret misallardan ibarət olan ənənəvi dərsləyin elektron variantıdır.

"Elektron tədris sistemi" isə istifadəçi ilə dialoq rejimində işləyir və onun əsas məqsədi öyrətməkdir, tədris etməkdir. Nəzəri material və misallar – yəni elektron dərsləyin - əsas məqsədi bilik verməkdir. "Elektron tədris sistemi"nin əsas məqsədi bilik yox, bacarıq olduğu üçün, onun tərkibində həm elektron dərslükdə mövcud olan nəzəri material, həm də vərdiş və bacarıqların yaradılmasını təmin edən praktiki təlim-məşq çalışmaları olmalıdır.

"İntellektual tədris sistemi" isə adi elektron tədris sisteminin süni intellekt elementləri ilə zənginləşdirilmiş formasıdır. O, yalnız şagirdi öyrətmək və onun biliklərini yoxlamaqla kifayətlənmir. O, həm də öyrənmə fəaliyyətindəki çatışmazlıqları, boşluqları və səhvləri müəyyənləşdirərək tələbəni müvafiq nəzəri və praktiki istiqamətə yönəldir, əlavə göstərişlər və izahatlar verir. Yəni tədris prosesini tələbənin fərdi xüsusiyyətlərinə uyğunlaşdırır.

"Hipermedia tədris sistemləri"ndə isə informasiyanın təqdimatı üçün mətn, şəkil, səs, video və təsviri kompleks şəkildə birləşdirən "hipermətdən" istifadə olunur.

"Elektron tədris kursu" isə "elektron tədris sistemi"ndən daha geniş anlayışdır. Belə ki, elektron tədris sistemi konkret predmet sahəsini, məsələn, fonetikanın tədrisi, leksikanın tədrisi, qrammatikanın tədrisi və s. əhatə etdiyi halda, elektron tədris kursu bütün bu sahələri kompleks və bir-biri ilə mütəlak əlaqəli şəkildə birləşdirir.

İngilis dilinin səviyyəli tədrisi üçün audio/video vasitələr (kaset, disk), radio və TV yayımı, İnternetə bağlı olan proqramlardan mütəlak şəkildə istifadə edilməlidir. Bu vasitələrdən istifadə edərək, şagirdlər təqdimat və nümayişlər hazırlaya bilər. Video texnologiyası müstəsna olmaqla, tapşırıq və təcrübələrin yerinə yetirilməsində digər İKT vasitələrindən istifadə edilə bilər. Digər tərəfdən, şəbəkəyə qoşulmuş kompüterlər və İnternet elə İKT vasitələridir ki, onlar interaktiv və əməkdaşlıq sayəsində öyrənməni təmin edir. Demək buradan belə qənaətə gəlmək olar ki, qeyd edilmiş İKT vasitələrindən təkə prezentasiya və demonstrasiyalar üçün istifadə edilsə onların digər potensiallarını aşkara çıxarıb istifadə etmək məsələsi həll edilməmiş qalacaq. İKT vasitəsilə ingilis dilinin öyrənilməsi proqrama daxil olan mövzuların geniş şəkildə öyrənilməsi deməkdir. Bura aşağıdakılar daxildir:

- prezentasiya və demonstrasiyadan istifadə edərək məlumatların manipulyasiyası.
- proqrama daxil olan əlavələrdən istifadə.

Məsələn, istər proqrama daxil olan,istərsə də olmayan mövzular və ya sahələrlə bağlı, tapşırıq və təcrübə (drill and practice), simulyasiyalar , virtual danışıqlar , tok-şoular, vizualalaşdırmalar və s.

- CD-ROM–da, flashcardda olan və ya online informasiya və resursların istifadəsi.

Məsələn, ensiklopediyalar, elektron jurnallar, müxtəlif məlumat bazalarında ingilis dili ilə bağlı məqalələr/yazılar və digər istinadlar. Qeyd edilənlərdən savayı, social – şəbəkə vasitəsilə peşəkar müəllimlər tərəfindən keçirilən dərslərin (tutorial) izlənməsini və daha sonra təhlilini aparmaq da mümkündür.

Aydındır ki, İKT-dən istifadə etməklə müasir və interaktiv təhsil modelinin həyata keçirilməsi məktəbin və müəllim heyətinin qarşısına yeni tələblər qoyur. Pedaqoji heyətin İKT savadlılığını artırmadan, təlim-tədris prosesinə innovativ yanaşmasını formalaşdırmadan İKT-nin təhsil sistemində səmərəli tətbiqinə nail olmaq qeyri-mümkündür. Dövrümüzün tələblərinə uyğun olaraq İKT-nin təhsil sistemində tətbiqi müəllimin tədris prosesinə fərqli yanaşmasını zəruri edir. Bu baxımdan müəllimin İKT bacarıqlarına yiyələnməsi, tədris prosesində İKT bacarıqlarından pedaqoji alət kimi istifadə etməsi artıq çox vacibdir. Bundan əlavə zamanla ayaqlaşan müəllim bu gün tədris prosesində İKT-dən istifadə etmək üçün psixoloji və texniki cəhətdən hazır olmalı, informasiya axınının əlaqələndiricisinə çevrilməlidir. İKT-nin tədris prosesinə daxil olunması müəllimə şagirdlərin aktiv və məqsədyönlü müstəqil işini təşkil etmək imkanı verir. Kompyuterdən dərslərin bütün mərhələlərində, dərslə hazırlıq zamanı, dərslərin tədrisində, yeni materialın izahı zamanı, möhkəmləndirmə, təkrar və tapşırıqların yoxlanılması zamanı istifadə olunur.

Tədris prosesində İKT həmçinin, tədris materiallarının keyfiyyətini və effektivini artırır. İKT-nin köməyi ilə dərslə hazırlaşarkən unutmamaq olmaz ki, bu dərslərdir və bu da o deməkdir ki, tədris materialı seçilərkən əsas didaktik prinsiplər-sistemlilik və ardıcılıq, uyğunluq və elmlilik nəzərə alınmalıdır. Bununla belə, kompyuter müəllimi əvəz etmir, yalnız onu tamamlayır. İKT-dən istifadə müəllimə dərslə yüksək estetik və emosional səviyyədə keçirməyə kömək edir, daha çox didaktik materiallardan istifadəyə imkan yaradır, şagirdlərdə müstəqil fəaliyyət imkanını genişləndirir, elektron kitabxanalardan və başqa informasiya resurslarından istifadə etmək qabiliyyətini formalaşdırır.

Hazırda informasiya cəmiyyətinə istiqamətlənmiş yolu bəşəriyyətin gələcəyinə gedən yol kimi dəyərləndirirlər. Digər sahələrdə olduğu kimi, İKT sahəsində də regionda liderlik edən Azərbaycan bu yolla uğurla irəliləyir. Artıq alimlərin proqnozuna görə, informasiya cəmiyyətinin tam formalaşdığı mərhələdə insanların əsas əmək predmeti informasiya, əmək alətləri isə İKT olacaq. Ona görə də bu gün respublikamızda təhsilin bütün pillələrində İKT-nin tətbiqi və istifadə edilməsi, eyni zamanda İKT-nin özünün tədris olunması, uşaqlarda müstəqil şəkildə informasiya toplamaq, analiz etmək, ötürmək qabiliyyətinin formalaşdırılması balalarımızın gələcəkdə informasiya cəmiyyətinin qiymətli üzvlərinə çevrilməsində mühüm rol oynaya bilər.

İSTİFADƏ EDİLMİŞ ƏDƏBİYYAT

- 1.Şirəliyev Ə.Xarici dil təlimində informasiya texnologiyalarından istifadənin üstünlükləri. ADU Xarici dil təlimində informasiya texnologiyalarından istifadənin üstünlükləri .Konfrans materialları.2018.
- 2.Rəcəbova R. ADU Xarici dil təlimində informasiya texnologiyalarından istifadənin üstünlükləri .Konfrans materialları.2018.
- 3.Беспалько В.П. Образование и обучение с участием компьютеров (педагогика третьего тысячелетия). – М.: Воронеж: Издательство НПО "МОДЭК", 2002.
- 4.Захарова И.Г. Информационные технологии в образовании: [Учеб. пособие для студ. высш. учебн. заведений] – М.: Академия, 2007.
- 5.T. Məhərrəmovna “ İngilis dilinin tədrisində istifadə olunan electron tədris vasitələrinə dair.” Azərbaycan Dillər Universitetinin yaranmasının 80 illiyinə həsr olunmuş “ Xarici dillərin tədrisinin aktual problemləri “ mövzusunda Respublika Elmi-Praktik Konfransının tezisləri , Bakı,
- 6.Larsen-Freeman D. Techniques and Principles in Language Teaching. Oxford University Press, 1986.

Açar sözlər : proses,interaktiv, tədqiq,bacarıq, intellektual,mövzu, forma-laşma, emosional,informasiya,tehnologiya.

Ключевые слова: процесс, интерактив, исследование, умение, интел-лектуал, тема, образование, эмоциональный, информация, технология.

Key words: process, interactive, research, skill, intellectual, topic, education, emotional, information, technology.

Xülasə

Müasir dünyada informasiya texnologiyalarının istifadəsi cəmiyyətin mədəni həyatının ayrılmaz bir hissəsinə çevrilmişdir. Peşəkar fəaliyyətimizdə İKT-dən istifadə günü-gündən daha çox yer almaqdadır. Əksər hallarda əlaqə saxlamaq, paylaşmaq, məlumatın istifadə olunması və eləcə də müxtəlif vasitələrin (səs, şəkil, mətn) sinxron və asinxron metodlar ilə ötürülməsi anlamına gəlir. İnformasiya texnologiyaları bir tərəfdən bir neçə cihaza birbaşa qoşulmağı digər tərəfdən isə müxtəlif serverlərin köməkliliyi ilə məsafədən əlaqəni təmin edir. İnkişaf edən dünyada İKT-dən istifadə formaları öz müxtəlifliyi ilə də seçilir. Müasir texnologiya bir neçə və daha artıq funksiyaları özündə əks etdirən vasitələrdən ibarətdir.

Резюме

В этой статье говорилось об использовании информационных технологий, ставших неотъемлемой частью культурной жизни общества в современном мире. И это показало, что сегодня наши учителя стараются улучшить свои знания и по технологиям. ИКТ стали важной частью нашей профессиональной деятельности и жизни, что означает общение, обмен, использование информации, а также синхронную и асинхронную передачу различных медиа (звука, изображения, текста). Информационные технологии позволяют напрямую подключаться к нескольким устройствам и дистанционно общаться с помощью различных серверов. В развивающемся мире использование ИКТ также разнообразно. Современная технология состоит из инструментов, сочетающих в себе несколько или более функций, и все эти робдемы нашли свое место и определение в этой статье.

Summary

It was talking about using of information technology has become an integral part of the cultural life of society in the modern world in this article. And this showed that nowadays our teachers try to improve their knowledge on technology also. ICT became to the important part in our professional activities and in the life. This means communication, sharing, using information, as well as the synchronous and asynchronous transmission of various media (sound, image, text). Information technology makes it possible to directly connect to several devices, and communicate remotely using various servers. In the developing world, the uses of ICT are also diverse. Modern technology consists of tools that combine several or more functions. All these took their place and definition in this article.

RƏYÇİ: dos.S.Abbasova